

## บทที่ ๗

### การจัดประเภทสหกรณ์

#### วัตถุประสงค์

- ๗.๑ เพื่อให้เข้าใจแนวคิดการจัดประเภทสหกรณ์
- ๗.๒ เพื่อให้เข้าใจถึงประโยชน์ของการจัดประเภทสหกรณ์
- ๗.๓ เพื่อให้ทราบถึงเกณฑ์การจัดประเภทสหกรณ์แบบต่างๆ ที่สำคัญ
- ๗.๔ เพื่อให้สามารถจำแนกสหกรณ์ร่วมสมัยตามเกณฑ์การจัดประเภทและตามโมเดลสหกรณ์แบบต่างๆ

#### ความนำ

ขณะที่สหกรณ์ในปัจจุบันดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมได้มากมายหลากหลายกิจกรรม อีกทั้งยังมีแนวทางที่สามารถขยายกิจกรรมต่างๆ ออกไปได้อีก ซึ่งด้วยขอบเขตที่กว้างขวางเช่นนี้ย่อมทำให้แต่ละสหกรณ์ดำเนินการแตกต่างกันออกไปได้มากมาย ดังนั้น เพื่อประโยชน์ในการดำเนินการที่ดี หรือประกอบกิจกรรมร่วมด้วยก็ดี หรือ เพื่อการศึกษาวิจัย หรือการอื่นๆ ก็ดี จึงได้มีการจัดประเภทสหกรณ์ที่มีลักษณะเดียวกันเข้าไว้เป็นประเภทเดียวกัน ซึ่งก็ปรากฏแนวคิดและลักษณะการจัดประเภทสหกรณ์ตามแต่ละแนวคิดนั้นๆ มากมายต่างๆ กัน

#### แนวคิดการจัดประเภทสหกรณ์

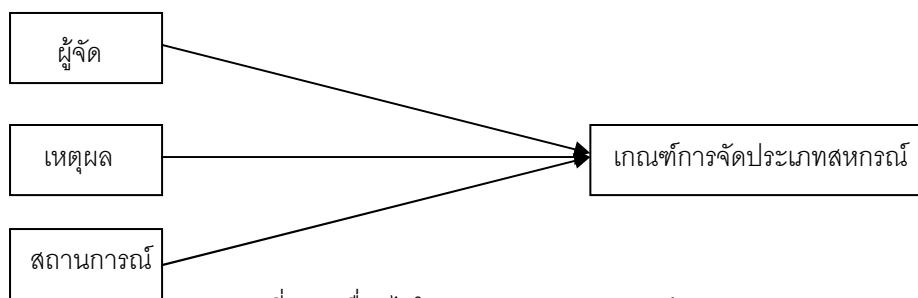
จากการที่สหกรณ์สามารถประกอบกิจกรรมต่างๆ ได้มากมาย ฉะนั้น การจัดประเภทสหกรณ์เข้าเป็นหมวดหมู่ย่อมกระทำได้หลายแง่มุม ถึงแม้ยังไม่มีหลักเกณฑ์ใดที่จะยึดถือเป็นบรรทัดฐานแน่นอนในการจัดประเภทสหกรณ์ แต่เป็นที่ยอมรับว่าเกณฑ์การจัดประเภทสหกรณ์นั้นมีได้หลายเกณฑ์ แต่การที่จะกำหนดว่าจะใช้อะไรเป็นเกณฑ์ และควรเลือกใช้เกณฑ์ใด ขึ้นอยู่เงื่อนไข ใน ๓ ประการ ต่อไปนี้ (ภาพที่ ๗.๑)

๑. ผู้จัดประเภทเป็นใคร (Who) ท่ามกลางสหกรณ์ที่มีอยู่มากมายนั้น บรรดาผู้ที่อยู่ในขบวนการสหกรณ์โดยตรงและผู้ที่อยู่นอกขบวนการซึ่งอาจจะในฐานะผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง ต่างสามารถเป็นผู้จัดประเภทสหกรณ์เหล่านั้นได้ ฉะนั้น ผู้จัดประเภทในที่นี้จึงได้แก่ สหกรณ์หรือขบวนการสหกรณ์ หน่วยงานภาครัฐที่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับสหกรณ์โดยตรง ภาคเอกชนที่ต้องมีส่วนสัมพันธ์กับการดำเนินงานสหกรณ์ คู่ค้า ผู้สนับสนุนปัจจัย นักวิชาการ นักวิจัย นักศึกษา ฯลฯ ซึ่งความแตกต่างในภาระหน้าที่โดยตรงของผู้จัดเหล่านี้ย่อมมีความเกี่ยวข้องกับสหกรณ์ในแง่มุมที่ต่างๆ กัน นอกเหนือจากนี้แล้วแนวคิดพื้นฐานของผู้จัดเหล่านี้เองก็ย่อมส่งผลต่อการกำหนดเกณฑ์การจัดประเภทสหกรณ์ ซึ่งโดยทั่วไปในการพิจารณาการจัดประเภทสหกรณ์อย่างน้อยที่สุดก็ต้องเป็นการถือต่อภาระหน้าที่นั้นๆ ของผู้จัดประเภทเอง

๒. เหตุผลการจัดประเภท หรือจัดทำไม่ (Why) ผู้จัดประเภทแต่ละหน่วยงานหรือแต่ละคนต่างย่อมมีความจำเป็นที่จะจัดประเภทสหกรณ์และนำไปใช้เพื่อประโยชน์ต่างๆ กัน โดยเหตุผลในการจัดประเภทอาจมีประการเดียวหรือหลายประการก็ตาม ซึ่งแต่ละประการก็อาจเหมาะที่จะเลือกใช้เกณฑ์การจัดประเภทสหกรณ์ที่

เหมือนหรือต่างๆ กันก็ได้ หรือภายใต้เหตุผลชุดหนึ่งก็อาจเหมาะกับเกณฑ์การจัดประเภทชุดนี้ แต่ถ้าเป็นเพื่อเหตุผลอื่นก็อาจเหมาะกับเกณฑ์การจัดประเภทชุดอื่น สุดแล้วแต่ว่าเกณฑ์นั้นๆ จะสามารถตอบสนองต่อเหตุผลข้างต้นมากน้อยเพียงใด

๓. สถานการณ์แวดล้อมเป็นอย่างไร และกำหนดเกณฑ์อย่างไร (How) ถ้าพึงเฉพาะภายใต้เหตุผลในขณะหนึ่งๆ เองก็อาจมีแนวทางกำหนดเกณฑ์การจัดประเภทได้หลายแนวทางด้วยกัน ขึ้นอยู่กับผู้จัดประเภทว่าจะจัดอย่างไร นอกจากนี้ แม้ท่ามกลางสหกรณ์ชุดเดิม ผู้จัดประเภทคนเดิม และภายใต้เหตุผลเดิม แต่อาจจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนเกณฑ์สำหรับการจัดประเภทขึ้นมาใหม่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์แวดล้อมว่าเป็นอย่างไร หรือเปลี่ยนแปลงไปแล้วอย่างไร เกณฑ์ชุดเดิมแต่นำมาใช้ภายใต้สถานการณ์ใหม่จึงอาจไม่เหมาะสมเท่าที่ควร



ภาพที่ ๗.๑ เงื่อนไขในการจัดประเภทสหกรณ์

ด้วยเหตุนี้จึงสามารถกล่าวได้ว่าเกณฑ์การจัดประเภทสหกรณ์นั้นย่อมสามารถกำหนดขึ้นได้ไม่มีที่สิ้นสุด กล่าวคือ อาจจะมีเกณฑ์ต่างๆ เพื่อใช้ในการจัดประเภทสหกรณ์ต่อไปได้อีกตามความเหมาะสม โดยทั้งนี้แม้จะจัดสหกรณ์หนึ่งเข้าอยู่ในประเภทหนึ่งแล้ว แต่ถ้าอาศัยเกณฑ์อื่นในการพิจารณาสหกรณ์นั้น ก็ยังสามารถจัดให้เข้าอยู่ในประเภทสหกรณ์แบบอื่นได้เช่นกัน ทำนองเดียวกันกับการแบ่งกลุ่มคน ซึ่งย่อมสามารถอาศัยเกณฑ์การจัดแบ่งได้หลายแนวทาง และมีลักษณะในการจัดแบ่งตามแต่ละเกณฑ์นั้นๆ กัน เป็นต้นว่า เพศ ความสูง น้ำหนัก รายได้ อาชีพ ศาสนา ฯลฯ (Schaars, 1917 : p.49)

จากการรวบรวมเกณฑ์ในการจัดประเภทสหกรณ์ของนักวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปแนวคิดในการจัดประเภทสหกรณ์ตามการพิจารณาที่แบ่งได้เป็น ๖ แนวทาง คือ

๑. การจัดประเภทสหกรณ์โดยพิจารณาตามหน้าที่ (Function)
๒. การจัดประเภทสหกรณ์โดยพิจารณาตามลักษณะสมาชิกภาพ (Membership)
๓. การจัดประเภทสหกรณ์โดยพิจารณาตามโครงสร้าง (Structure)
๔. การจัดประเภทสหกรณ์โดยพิจารณาตามอาณาเขตพื้นที่ (Area)
๕. การจัดประเภทสหกรณ์โดยพิจารณาตามสิทธิในทรัพย์สิน (Property Rights)
๖. การจัดประเภทสหกรณ์โดยพิจารณาตามคุณลักษณะอื่น ๆ (Other Characteristics)

อย่างไรก็ตาม เป็นที่สังเกตว่าในการจัดประเภทสหกรณ์ในแบบต่างๆ เท่าที่ผ่านมามักเป็นการพิจารณาในพรมแดนที่เอื้อในทางเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ในการพิจารณาว่าสหกรณ์ใดควรเป็นประเภทใด ส่วนใหญ่มักอาศัยจากการพิจารณาถึงแรงผลักดันของกลุ่มบุคคลที่ก่อให้เกิดระบบจุดมุ่งหมายของสหกรณ์ (Aim System of Co-operatives) นั้นเป็นสำคัญ เพื่อชี้ชัดหรือตัดสินว่าสหกรณ์นั้นๆ อยู่ในข่ายเป็นสหกรณ์ประเภทใด

### ประโยชน์ของการจัดประเภทสหกรณ์

การจัดประเภทสหกรณ์ย่อมเป็นประโยชน์ในด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้าน ต่อไปนี้

๑. สะดวกในการประกอบธุรกิจหรือกิจกรรมร่วมด้วย
๒. ประโยชน์ในการศึกษา วิจัย และถอดบทเรียน
๓. การควบคุมและติดตามดูแล
๔. การส่งเสริมและกำกับแนะนำ
๕. การสร้างวงสัมพันธ์

### เกณฑ์การจัดประเภทสหกรณ์

เนื่องจากการจัดประเภทสหกรณ์สามารถยึดเกณฑ์ต่างๆ ได้อย่างหลากหลายดังกล่าวแล้ว ในที่นี้จึงเป็นเพียงการนำเสนอการจัดประเภทสหกรณ์ภายใต้แนวคิดสำคัญ ๖ แนวทาง ดังกล่าวข้างต้นแต่พอสังเขปดังต่อไปนี้

๑. การจัดประเภทสหกรณ์โดยพิจารณาตามหน้าที่ (Function) ซึ่งมีการกำหนดเกณฑ์เฉพาะในแบบต่างๆ เช่น

๑.๑ การจัดประเภทสหกรณ์ตามหน้าที่ทางเศรษฐกิจ (Economic Functions) จัดแบ่งเป็นสหกรณ์ประเภทต่างๆ ดังนี้

๑.๑.๑ สหกรณ์การซื้อ (Purchasing / Supply Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่ทำหน้าที่จัดหาวัสดุอุปกรณ์ หรือ สินค้าที่เป็นที่ต้องการของสมาชิกมาจำหน่ายแก่สมาชิก เช่น สหกรณ์ร้านค้า สหกรณ์จัดหาปัจจัยทางการเกษตร สหกรณ์ของนักรูทิจ

๑.๑.๒ สหกรณ์การผลิต (Production Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่ทำหน้าที่ดำเนินการทั้งหมดในการผลิตผลผลิต เช่น สหกรณ์การเกษตรแบบนารวม นิคมคิบบุตซ์

๑.๑.๓ สหกรณ์การแปรรูป (Processing Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่ทำหน้าที่แปรรูปทรัพยากรเป็นสินค้า เช่น สหกรณ์เนย

๑.๑.๔ สหกรณ์การตลาดหรือสหกรณ์การขาย (Marketing / Sales Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่ทำหน้าที่ด้านการตลาด โดยอาจรวบรวมผลผลิตของสมาชิก ทำการแปรรูปหรือจัดเตรียมผลผลิตเพื่อขาย คัดขนาด เก็บรักษา หีบห่อ และขาย

๑.๑.๕ สหกรณ์การบริการ (Service Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่ทำหน้าที่ให้บริการตรงต่อสมาชิก หรือตรงต่อสหกรณ์ต่างๆ เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์สุขภาพ สหกรณ์ประกันภัย สหกรณ์ข่าวสาร สหกรณ์สันชนาการ

๑.๒ การจัดประเภทสหกรณ์ตามจำนวนหน้าที่ (Number of Functions) จัดแบ่งเป็นสหกรณ์ประเภทต่างๆ ดังนี้

๑.๒.๑ สหกรณ์เอกประสงค์ (Single Purpose Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่มีธุรกรรมหลักเพียงอย่างเดียว เช่น สหกรณ์เงินทุน เป็นต้น

๑.๒.๒ สหกรณ์เนกประสงค์ (Multipurpose Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่ประกอบธุรกรรมหลายอย่าง เช่น สหกรณ์การเกษตร ซึ่งทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตทางการ

เกษตรของสมาชิก ดำเนินการทางการตลาด จัดหาปัจจัยการผลิตและวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตร ออมทรัพย์และให้สินเชื่อทางการเกษตร เป็นต้น

๑.๒.๓ สหกรณ์ผสมผสาน (Integrated Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่เกิดจากการผสมผสานสหกรณ์และทำหน้าที่ทุกด้านที่สมาชิกต้องการ

๑.๓ การจัดประเภทสหกรณ์ตามจำนวนผลิตภัณฑ์ (Products) จัดแบ่งเป็นสหกรณ์ประเภทต่างๆ ดังนี้

๑.๓.๑ สหกรณ์เอกภัณฑ์ (Single Commodity Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่ดำเนินการเกี่ยวกับผลิตผลเฉพาะอย่าง ซึ่งจัดเป็นผลิตภัณฑ์หลักชนิดเดียวโดยไม่มีผลิตผลอื่นร่วมด้วย เช่น สหกรณ์ไข่ไก่ เป็นต้น

๑.๓.๒ สหกรณ์อเนกประสงค์ (All-purpose Co-operatives) สหกรณ์ที่ทำหน้าที่ทุกด้านที่สมาชิกต้องการ

๑.๔ การจัดประเภทสหกรณ์ตามภาคเศรษฐกิจ (Sector of Economy) จัดแบ่งเป็นสหกรณ์ประเภทต่างๆ ดังนี้

๑.๔.๑ สหกรณ์การเกษตร (Agricultural Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่ทำหน้าที่ในภาคการเกษตร เช่น สหกรณ์ผู้เลี้ยงไก่ไข่ สหกรณ์โคนม สหกรณ์นม

๑.๔.๒ สหกรณ์ประมง (Fishery Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่ทำหน้าที่ในภาคการประมง เช่น สหกรณ์ประมงน้ำจืด สหกรณ์ประมงน้ำเค็ม

๑.๔.๓ สหกรณ์ป่าไม้ (Forestry Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับป่าไม้ เช่น สหกรณ์นิคมป่าเสื่อมโทรม

๑.๔.๔ สหกรณ์อุตสาหกรรมและผลิตกรรม (Industry and Manufacture Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่ทำหน้าที่ในภาคอุตสาหกรรมและหัตถกรรม เช่น สหกรณ์รถยนต์ สหกรณ์มีด สหกรณ์ร่ม

๑.๔.๕ สหกรณ์ค้าปลีกและค้าส่ง (Retail and Wholesale Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่ดำเนินการค้าปลีก และ/หรือ ค้าส่ง เช่น สหกรณ์ร้านค้า

๑.๔.๖ สหกรณ์การบริการ (Service Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่ทำหน้าที่ในภาคบริการ เช่น สหกรณ์ขนส่ง สหกรณ์เครดิตยูเนียน

๒. การจัดประเภทสหกรณ์โดยพิจารณาตามลักษณะสมาชิกภาพ (Membership) ซึ่งมีการกำหนดเกณฑ์เฉพาะในแบบต่างๆ เช่น

๒.๑ การจัดประเภทสหกรณ์ตามสถานภาพสมาชิก (Status of Members) จัดแบ่งเป็นสหกรณ์ประเภทต่างๆ ดังนี้

๒.๑.๑ สหกรณ์ผู้ผลิต (Producer's Co-operatives) เป็นสหกรณ์ที่สมาชิกเป็นเจ้าของสหกรณ์ เป็นผู้ผลิตผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์เพื่อให้สหกรณ์รวบรวมขาย หรือ แปรรูปหีบห่อและขายต่อไป

๒.๑.๒ สหกรณ์ผู้บริโภค (Consumer's Co-operatives) เป็นสหกรณ์ที่สมาชิกเป็นทั้งเจ้าของและลูกค้าของสหกรณ์

๒.๑.๓ สหกรณ์คนงาน (Employee's Co-operatives) เป็นสหกรณ์ที่สมาชิกผู้เป็นเจ้าของเป็นคนงานที่อยู่ในการควบคุมดูแลของสหกรณ์

๒.๑.๔ สหกรณ์นักธุรกิจ (Businessmen's Co-operatives) เป็นสหกรณ์ที่สมาชิกผู้เป็นเจ้าของมีสถานภาพเป็นนักธุรกิจในกิจการเดิมของแต่ละคนอยู่แล้ว

๒.๒ การจัดประเภทสหกรณ์ตามประเภทของการเข้าร่วมเป็นสมาชิก (Type of Membership Affiliation) จัดแบ่งเป็นสหกรณ์ประเภทต่างๆ ดังนี้

๒.๒.๑ สหกรณ์ท้องถิ่น (Local Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่มีบุคคลธรรมดาเป็นสมาชิก ซึ่งสมาชิกในที่นี้เรียกว่า “สมาชิกสหกรณ์” (Co-operative Member)

๒.๒.๒ สหกรณ์แบบรวมศูนย์ (Centralized Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่มีบุคคลธรรมดาเป็นสมาชิก โดยสหกรณ์ท้องถิ่นเป็นเสมือนสาขาหรือหน่วยบริการในท้องถิ่น

๒.๒.๓ สหกรณ์แบบสหพันธ์ (Federated Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่มีสหกรณ์ระดับต่างๆ เป็นสมาชิก ซึ่งสมาชิกในที่นี้เรียกว่า “สหกรณ์สมาชิก” (Member Co-operative)

๒.๒.๔ สหกรณ์แบบผสม (Hybrid Type) ได้แก่ สหกรณ์ที่มีทั้งสหกรณ์สมาชิกและบุคคลธรรมดาเป็นสมาชิก

๓. การจัดประเภทสหกรณ์โดยพิจารณาตามโครงสร้าง (Structure) ซึ่งมีการกำหนดเกณฑ์เฉพาะในแบบต่างๆ เช่น

๓.๑ การจัดประเภทสหกรณ์ตามโครงสร้างองค์การ (Organizational Structure) จัดแบ่งเป็นสหกรณ์ประเภทต่างๆ ดังนี้

๓.๑.๑ สหกรณ์แบบดั้งเดิม (Traditional Co-operatives) เป็นสหกรณ์ที่มีธุรกิจของสมาชิกเป็นเครื่องกำหนดกิจกรรมสหกรณ์

๓.๑.๒ สหกรณ์แบบเชื่อมโยงกับตลาด (Market-linkage Co-operatives) เป็นสหกรณ์ที่ไม่เพียงประกอบธุรกิจประเภทเดียวกับที่สมาชิกประกอบอยู่เท่านั้น แต่ยังดำเนินการเพื่อให้สหกรณ์และธุรกิจของสมาชิกสามารถแข่งขันในเศรษฐกิจตลาดเสรีได้ด้วย

๓.๑.๓ สหกรณ์ผสมผสาน (Integrated Co-operatives) เป็นสหกรณ์ที่สมาชิกยังคงมีอิสระในการประกอบธุรกิจของตน แต่การวางแผนการผลิตและการตัดสินใจอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจในอนาคตต้องอยู่ภายใต้การกำหนดจากสหกรณ์ ซึ่งสหกรณ์จะทำหน้าที่ในทุกด้านที่สมาชิกต้องการและสนับสนุนธุรกิจของสมาชิก

๓.๒ การจัดประเภทสหกรณ์ตามระดับองค์การ (Level of Organization) จัดแบ่งเป็นสหกรณ์ตามระดับขั้นของการผสมผสานสหกรณ์ ดังนี้

๓.๒.๑ สหกรณ์ขั้นปฐม (Primary Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ในระดับท้องถิ่น ซึ่งมักเป็นสหกรณ์ระดับขั้นแรกภายใต้โครงสร้างการผสมผสานสหกรณ์

๓.๒.๒ สหกรณ์ขั้นที่สอง (Secondary Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่อยู่ในระดับขั้นที่สองภายใต้โครงสร้างการผสมผสานสหกรณ์ และมีสหกรณ์ในระดับท้องถิ่นเป็นสมาชิก

๓.๒.๓ สหกรณ์ขั้นที่สาม (Tertiary Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่อยู่ในระดับขั้นที่สามภายใต้โครงสร้างการผสมผสานสหกรณ์ และมีสหกรณ์ในระดับที่สองเป็นสมาชิก

๓.๒.๔ สหกรณ์ขั้นสูงสุด (Apex Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่อยู่ในระดับขั้นสูงสุดภายใต้โครงสร้างการผสมผสานสหกรณ์ประเภทนั้นๆ ในขอบเขตประเทศนั้นๆ หรือในระดับระหว่างประเทศ

๓.๓ การจัดประเภทสหกรณ์ตามขนาดการผสมผสานกับธุรกรรมของสมาชิก (Degree of Integration) จัดแบ่งเป็นสหกรณ์ประเภทต่างๆ ดังนี้

๓.๓.๑ สหกรณ์สนับสนุน (Auxiliary Societies) ได้แก่ สหกรณ์ที่ดำเนินกิจการที่ช่วยสนับสนุนกิจการของสมาชิก โดยที่สมาชิกยังมีอิสระในการวางแผนและตัดสินใจในการประกอบธุรกิจของตน เช่น สหกรณ์การเกษตรที่ช่วยสนับสนุนด้านปัจจัยการผลิต การรวบรวมผลผลิตและการขายผลผลิตของสมาชิก โดยที่สมาชิกจะทำการเกษตรแบบใด มากน้อยอย่างไร บริหารจัดการฟาร์มของตนอย่างไร ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของสมาชิกเองอย่างเป็นอิสระและไม่ถูกกดดัน

๓.๓.๒ สหกรณ์ผสมผสานบางส่วน (Partial Integrated Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่วางแผนการผลิตให้สมาชิก และนำธุรกิจของสมาชิกรวมเข้ากับสหกรณ์

๓.๓.๓ สหกรณ์ผสมผสานสมบูรณ์แบบ (Integrated Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่ดำเนินการจัดการธุรกิจของสมาชิกอย่างเบ็ดเสร็จ เช่น การทำนารวม (Commune)

๓.๓.๔ สหกรณ์การผลิต (Production Co-operatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่ดำเนินการในการผลิตผลผลิตทั้งหมด โดยสมาชิกอยู่ในสภาพคนงานของสหกรณ์ เช่น นิคมคิปปุตซ์

๔. การจัดประเภทสหกรณ์โดยพิจารณาตามอาณาเขตพื้นที่ (Area) ซึ่งมีการกำหนดเกณฑ์เฉพาะในแบบต่างๆ เช่น

๔.๑ การจัดประเภทสหกรณ์ตามพื้นที่กิจกรรม (Areas of Activities) จัดแบ่งเป็นสหกรณ์ประเภทต่างๆ ดังนี้

๔.๑.๑ สหกรณ์เมือง (Urban Co-operatives)

๔.๑.๒ สหกรณ์ชนบท (Rural Co-operatives)

๔.๑.๓ สหกรณ์ผลิตกรรมและหัตถกรรม (Crafts and Manufacture Co-operatives) ซึ่งเป็นสหกรณ์ที่อยู่ได้ทั้งในเมืองและชนบท

๔.๒ การจัดประเภทสหกรณ์ตามพื้นที่บริการ (Area Served) จัดแบ่งเป็นสหกรณ์ประเภทต่างๆ ดังนี้

๔.๒.๑ สหกรณ์ท้องถิ่น (Local Co-operatives)

๔.๒.๒ สหกรณ์ระดับภาค (Regional Co-operatives)

๔.๒.๓ สหกรณ์ระดับชาติ (National Co-operatives)

๔.๒.๔ สหกรณ์ระดับนานาชาติ (International Co-operatives)

๕. การจัดประเภทสหกรณ์โดยพิจารณาตามสิทธิในทรัพย์สิน (Property Rights) ซึ่งมีการกำหนดเกณฑ์เฉพาะในแบบต่างๆ ซึ่งปัจจุบันเรียกกันว่า “ตัวแบบสหกรณ์” (Co-operative Models) ที่มาของการ

จำแนกตามสิทธิความเป็นเจ้าของนี้เป็นผลอันสืบเนื่องจากการปรับตัวของสหกรณ์ภายใต้กระแสทุนนิยม ผนวกกับอิทธิพลทางสังคมที่โน้มไปตามกระแสปัจเจกนิยมกันเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งคุกและชัตตาด (Cook & Chaddad) จำแนกสหกรณ์โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาจากสิทธิความเป็นเจ้าของ (Ownership Rights Approach) และแบ่งออกได้เป็นตัวแบบสหกรณ์ (Co-operative Models) แบบต่างๆ

สำหรับการจำแนกตามสิทธิความเป็นเจ้าของดังกล่าวข้างต้น แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๕.๑ สหกรณ์ที่ให้สิทธิความเป็นเจ้าของจำกัดไว้เฉพาะสมาชิกสหกรณ์ (Ownership rights restricted to member patron) ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๔ ตัวแบบ ดังนี้

๕.๑.๑ สหกรณ์แบบดั้งเดิม (Traditional Co-operative) เป็นสหกรณ์ที่ยังคงเข้มงวดต่อการสงวนให้สิทธิในความเป็นเจ้าของต้องอยู่ในมือสมาชิกสหกรณ์เท่านั้น แต่ภายใต้การปรับตัวเพื่อการเติบโตในปัจจุบันของสหกรณ์แบบนี้พบได้ใน ๒ ลักษณะ คือ

๕.๑.๑.๑ สหกรณ์แบบดั้งเดิมที่ทำการลงทุนในแนวตั้ง (Traditional Cooperatives Vertical Investment) คือ สหกรณ์ที่พัฒนาโครงสร้างการลงทุนของตนด้วยการเข้าไปลงทุนในกิจการที่เป็นต้นทางหรือปลายทางของธุรกิจเดิมที่สหกรณ์ทำอยู่<sup>๑</sup> โดยอาจลงทุนในบริษัทจำกัดสินใช้บ้าง (limited liability company) เป็นกิจการร่วมค้าบ้าง (Joint Venture) หรือพันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์แบบต่างๆ เช่น กรณีสหกรณ์แลนด์ โอ เลคส์ (Land O'Lakes) ซึ่งเป็นสหกรณ์การเกษตรที่ผลิตเนยและเนยแข็งรายใหญ่รายหนึ่งในสหรัฐอเมริกา โดยนอกจากเติบโตมาจากผลิตภัณฑ์คุณภาพเป็นที่ยอมรับแล้ว ยังขยายการเติบโตเข้าสู่สายผลิตภัณฑ์อื่นที่นอกเหนือจากอุตสาหกรรมน้ำมัน ด้วยการเข้าไปครอบครองกิจการ (Acquisition) เช่น การเข้าไปเป็นเจ้าของบริษัทอาหารสัตว์ โรงสีพิวรีน่า (Purina Mills) ที่ดำเนินธุรกิจอาหารสัตว์ โดยขณะที่สหกรณ์เป็นเจ้าของโรงสี แต่โรงสีนั้นอยู่ในรูปบริษัทจำกัด หรือการร่วมเป็นพันธมิตรกับบริษัทดีนฟู๊ดส์ (Dean Foods) ซึ่งทำธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม โดยยอมให้มีการนำซื้อสินค้าไปใช้ในผลิตภัณฑ์อื่น เป็นต้นว่า นมถั่วเหลือง ผลิตภัณฑ์ปลอดเชื้อ ฯลฯ ได้ด้วย

๕.๑.๑.๒ สหกรณ์แบบดั้งเดิมที่กำลังเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นสหกรณ์สายพันธุ์ใหม่ (Traditional Cooperatives Transition to New Generation Cooperative) คือ สหกรณ์ดั้งเดิมที่ยังไม่ถึงกับเป็นสหกรณ์สายพันธุ์ใหม่เต็มตัว แต่อยู่ระหว่างการเปลี่ยนผ่าน และเริ่มที่จะมีหุ้นบางส่วนที่เปลี่ยนมือได้ ซึ่งเส้นทางของสหกรณ์ประเภทนี้มักเริ่มขยับจากการเข้าไปร่วมลงทุนบางส่วนแล้วค่อยเป็นสหกรณ์สายพันธุ์ใหม่ จนในที่สุดกลายเป็นสหกรณ์ที่แม้ผู้ผลิตเป็นเจ้าของ แต่เน้นเอื้อประโยชน์ต่อผู้ลงทุนเป็นสำคัญ (Investor-oriented)

<sup>๑</sup> ตัวอย่างเช่น ถ้าเดิมสหกรณ์ทำธุรกิจไปไก่ ก็อาจลงทุนในธุรกิจที่เป็นขั้นตอนก่อนหน้า (upward Investment) เช่น ธุรกิจฟาร์ม ธุรกิจแม่พันธุ์ ฯลฯ หรือธุรกิจที่เป็นขั้นตอนถัดจากธุรกิจเดิมที่มีอยู่ (Downward Investment) เช่น การส่งไปขายเอง ซึ่งดังกล่าวทั้งหมดย่อมแตกต่างจากการลงทุนแนวนอน (Horizontal Investment) ซึ่งเป็นการลงทุนในธุรกิจประเภทเดียวกัน เพื่อขยายในเชิงขนาดธุรกิจเท่านั้น

ตัวอย่างเช่น บริษัทซีเอชเอส (CHS Inc.) ซึ่งเป็นผลจากการควบสหกรณ์ เข้ากันระหว่าง ซีเนค (Cenex) และสหกรณ์ฮาร์เวสต์ สเตท (Harvest State Cooperatives) ซึ่งต่างมีเกษตรกรเป็นเจ้าของ แล้วตั้งเป็นสหกรณ์ซีเนคฮาร์เวสต์ สเตท (Cenex Harvest State Cooperatives) แต่ในที่สุดเปลี่ยนเป็นบริษัทซีเอชเอส (CHS Inc.) ปัจจุบันเข้าสู่ตลาดหลักทรัพย์ NASDAQ ภายใต้โค้ด CHSCP และได้รับการจัดอันดับเมื่อปี ๒๐๑๐ โดยนิตยสารฟอร์จูน (Fortune 500) ให้เป็นบริษัทที่ทำรายได้สูงเป็นอันดับที่ ๙๑ รวมทั้งอยู่ในอันดับที่ ๑๔ ใน (Global 300) ของ (ICA) เมื่อปี ๒๐๐๘ โครงสร้างของบริษัทประกอบด้วย ประธานบริษัทซึ่งเป็นประธานเจ้าหน้าที่บริหาร รองประธานบริหาร และรองประธานอาวุโสฝ่ายต่าง ๆ

๕.๑.๒ ตัวแบบลงทุนตามสัดส่วน (Proportional Investment Model) กรณีนี้สิทธิความเป็นเจ้าของจำกัดไว้เฉพาะสมาชิกสหกรณ์เท่านั้น สมาชิกสหกรณ์เป็นผู้ถือหุ้นโดยสามารถไถ่ถอนคืนได้ แต่ไม่สามารถเปลี่ยนมือและประเมินได้ ทั้งนี้เป็นที่คาดคิดว่าสมาชิกเองต้องลงทุนในสหกรณ์ตามส่วนแห่งการอุดหนุน (Proportion to Patronage) สหกรณ์รูปแบบนี้มักเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการที่สหกรณ์เปิดรับสมาชิกที่มีความหลากหลายมากขึ้น หรือมีคุณสมบัติเฉพาะที่แตกต่างกันมากขึ้น เช่น ในสหกรณ์การเกษตรซึ่งสมาชิกสหกรณ์ต่างก็มีผลผลิตทางการเกษตรต่างประเภทกัน บางกลุ่มอาจผลิตข้าว บางกลุ่มอาจเลี้ยงไก่ ขณะที่บางกลุ่มอาจผลิตปุย ซึ่งแต่ละกลุ่มอาศัยปัจจัยการผลิตที่แตกต่างกัน เป็นต้น แต่ประเด็นจะอยู่ที่ว่าปริมาณสมาชิกแต่ละกลุ่มซึ่งย่อมมีจำนวนมากน้อยต่างกัน และปริมาณที่มากกว่านี้ย่อมผูกพันไปถึงเสียงหรือสิทธิในการควบคุมสหกรณ์ที่มากกว่าด้วย ดังนั้น การที่สหกรณ์มีการปันผลโดยกระจายออกไปตามส่วนที่สมาชิกใช้ประโยชน์จากสหกรณ์แม้ยังช่วยให้สหกรณ์ยังเป็นสหกรณ์แบบดั้งเดิมอยู่ แต่เมื่อหันมาคำนึงถึงการปรับเปลี่ยนของแนวการควบคุมที่ไม่สอดคล้องกัน การลงทุนตลอดจนความคลุมเครือเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้น และผลประโยชน์แล้ว ตัวแบบนี้จะเป็นคำตอบสำหรับโจทย์ดังกล่าวเพื่อไม่ให้เกิดสภาพขาดความเที่ยงธรรมโดยปล่อยให้ฝ่ายใดได้ประโยชน์บนต้นทุนของฝ่ายอื่น กล่าวคือ สหกรณ์แบบลงทุนตามส่วนย่อมช่วยรับเอานโยบายการจัดการเงินทุนที่ทำให้มั่นใจได้ว่าเป็นไปตามส่วนของทุนที่สร้างขึ้นจากภายในสหกรณ์และทุนที่รวมกันขึ้นมาสำหรับแยกใช้ในเฉพาะด้านนั้นๆ

ตัวอย่างเช่น ธนาคารสหกรณ์โคแบงก์ (CoBank, cobank.com) ริชลันด์ (Riceland, riceland.com) และ เกษตรกรผลิตภัณฑื้านนมแห่งอเมริกา (Diary Farmers of America, dfamilk.com) เป็นต้น

๕.๑.๓ สหกรณ์ที่สมาชิกเป็นนักลงทุน (Member-Investor Cooperatives) เป็นสหกรณ์ที่จัดสรรผลประโยชน์กลับคืนสู่สมาชิกตามส่วนของการถือหุ้น (Proportion to shareholdings) แทนที่จะเป็นตามส่วนการอุดหนุนสหกรณ์ (Proportion to Patronage) ซึ่งในทางปฏิบัติอาจกระทำโดยการจ่ายปันผลตามส่วนของทุนเรือนหุ้น (Proportion to Shares) และหุ้นที่ประเมินได้ในประเภทอื่นๆ ในสหกรณ์ หรือในกรณีที่สหกรณ์นั้นอาจมีหุ้นที่ประเมิน



ได้ในประเภทอื่นๆ อีก เช่น หุ้นบุริมสิทธิ์ ก็มีการจ่ายปันผลให้ตามส่วนของหุ้นเหล่านี้ด้วย จะเห็นได้ว่าในภาพรวมแล้วสหกรณ์จะมีหุ้นทั้งเป็นทุนเรือนหุ้น และหุ้นบุริมสิทธิ์เพื่อเป็นแหล่งให้สมาชิกลงทุนหารายได้

ตัวอย่างเช่น สหกรณ์ฟรีสแลนด์แคมพิน่า (FrieslandCampina, frieslandcampina.com) สหกรณ์วอลเกต สเปนเชียลวัน (Walgett Special 1 Cooperative) กลุ่มสหกรณ์ฟอนเทอราแห่งประเทศนิวซีแลนด์ (Fonterra Cooperative Group) ที่ไม่เพียงเป็นตัวแทนสหกรณ์ที่สมาชิกเป็นนักลงทุน ซึ่งสิทธิในความเป็นเจ้าของถูกให้อยู่ในแนวเดียวกันตามการลงทุนของสมาชิกใน แต่ยังเป็นตัวอย่างการลงทุนแนวตั้งของสหกรณ์ตัวแบบนี้ด้วย โดยมีลักษณะการลงทุนในรูปแบบของกิจการร่วมค้า (Joint Equity Ventures) ซึ่งปัจจุบันก็ขยายการจัดตั้งไปทั่วโลกโดยร่วมกับหุ้นส่วนทั้งที่เป็นสหกรณ์และไม่ใช้สหกรณ์

๕.๑.๔ สหกรณ์สายพันธุ์ใหม่ (New Generation Cooperatives) เป็นสหกรณ์ที่มีหุ้นบางส่วนที่สามารถขายเปลี่ยนมือได้ หรือมีหุ้นที่สามารถเปลี่ยนมือได้บางส่วน (Proportional Tradable Share Co-operatives) รูปแบบนี้แบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๕.๑.๔.๑ สหกรณ์สายพันธุ์ใหม่ที่ทำการลงทุนแนวตั้ง (New Generation Cooperatives with vertical Investment) โดยเป็นสหกรณ์สายพันธุ์ใหม่แบบคลาสสิก คือ สิทธิในความเป็นเจ้าของอยู่ในรูปที่สามารถซื้อขายกันได้ แต่ไม่สามารถไถ่ถอนคืนได้ คือ สมาชิกสามารถซื้อขายหุ้นสหกรณ์เปลี่ยนมือกันได้ในหมู่สมาชิกด้วยกันในราคาที่เป็นหรือลดจากเดิมได้ตามผลประกอบการของสหกรณ์ ฉะนั้น หุ้นของสหกรณ์จึงวนเวียนอยู่ในหมู่สมาชิกที่มีจำนวนจำกัดไปตามศักยภาพทางธุรกิจของสหกรณ์ นอกจากนี้ สหกรณ์ยังให้สิทธิในการส่งมอบแบบที่ประเมินได้ให้จำกัดไว้เฉพาะสมาชิกผู้ถือหุ้นในปัจจุบันเท่านั้น โดยสิทธิดังกล่าวจะเป็นสิทธิในลักษณะพันธะสัญญาที่ทำให้มั่นใจได้ว่าสมาชิกต้องส่งมอบตามปริมาณที่ตนได้รับสิทธิ และสหกรณ์ก็จะรับการส่งมอบในปริมาณที่แน่นอนตามที่สมาชิกแต่ละคนได้รับสิทธิ ฉะนั้น เพื่อการได้มาซึ่งสิทธิดังกล่าวสมาชิกจึงต้องซื้อสิทธิในการส่งมอบนี้ด้วยการถือหุ้นเพื่อการส่งมอบ (Delivery Shares) หรือหุ้นทุน (Equity Shares) โดยสมาชิกแต่ละคนจะได้รับโควตาส่งมอบปริมาณเท่าใดก็จะแปรผันไปตามจำนวนหุ้นชนิดนี้ที่ตนถือ ส่วนสหกรณ์เองจะออกหุ้นนี้ในปริมาณมากน้อยแค่ไหนย่อมเป็นไปตามความจำเป็นในความมั่นคงทางการเงินของสหกรณ์เอง ตลอดจนขีดความสามารถสูงสุดที่สหกรณ์สามารถจะรับมอบผลผลิตนั้นๆ ได้ และภายใต้ระบบโควตาเช่นนี้จึงถือเป็นหน้าที่ของสมาชิกที่ต้องรับผิดชอบในการให้ได้มาซึ่งการส่งมอบที่ครบจำนวนโดยไม่ต้องคำนึงว่าสิ่งที่ส่งมอบนั้นเป็นผลผลิตของตนเองหรือไม่ จะเห็นได้ว่าแนวปฏิบัติเช่นนี้นอกจากทำให้สหกรณ์ระดมทุนได้แล้วยังสนับสนุนต่อการขยายกิจการสหกรณ์ที่เป็นการลงทุนแนวตั้ง (Vertical Investment) อีกด้วย

๕.๑.๔.๒ สหกรณ์สายพันธุ์ใหม่ที่ช่วยเหลือนกัน (New Generation Cooperatives Collaboration) เป็นตัวแบบที่สหกรณ์สายพันธุ์ใหม่เข้าไปมีส่วนได้ส่วนเสีย (Equity Interest) ในสหกรณ์แบบอื่นๆ ตามที่กล่าวข้างต้น

ตัวอย่างเช่น ยูเอสพรีเมียมบีฟ (U.S. Premium Beef, uspremiumbeef.com) และสหกรณ์ไบซันอเมริกาเหนือ (North American Bison Cooperative, /tenderbison.ndnatural.com) แบ่งสมาชิกเป็น ๒ ประเภท สมาชิกชั้นเอ คือสมาชิกผู้ผลิตที่ต้องการรับประกันการรับซื้อเป็นที่แน่นอน และได้รับสิทธิในการส่งมอบวัว สมาชิกชั้นบี คือ นักลงทุนและจะไม่ได้รับสิทธิในการส่งมอบ

๕.๒ สหกรณ์ที่สิทธิความเป็นเจ้าไม่จำกัดเฉพาะสมาชิกผู้ถือหุ้น (Ownership rights non-restricted to member patron) ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๓ ตัวแบบ ดังนี้

๕.๒.๑ ตัวแบบสหกรณ์ที่เป็นกิจการแสวงหาทุน (Cooperatives with Capital Seeking Companies) กรณีนี้นักลงทุนได้รับสิทธิในการเป็นเจ้าของกิจการที่ถูกแยกออกมาต่างหากจากสหกรณ์ทั้งหมดหรือบางส่วน กล่าวคือ ทุนของนักลงทุนภายนอกจะไม่เข้าไปร่วมเกี่ยวข้องโดยตรงในสหกรณ์ แต่จะไปอยู่ในส่วนที่เป็นกิจการเครดิตบ้าง เช่น กรณีของ ไดมอนด์ ออฟแคลิฟอร์เนีย (Diamond of California) อยู่กับกิจการพันธมิตรบ้างเช่น กรณีของ แดรี่ฟาร์เมอร์ออฟอเมริกา (Dairy Farmers of America, dfamilk.com) หรืออยู่กับสาขาบ้าง เช่น เครดิตอะกริโกล (Credit Agricole, credit-agricole.com) เป็นต้น ซึ่งหากพิจารณาในแง่ของขนาดการควบคุมแล้ว นักลงทุนในที่นี้ได้รับการให้น้ำหนักในการควบคุมกิจการได้น้อยกว่าตัวแบบลงทุนแนวตั้ง อีกทั้งมักเป็นผู้ไม่เน้นให้ความสำคัญต่อการเข้าไปร่วมทุนถาวรในกิจการนั้นๆ

๕.๒.๒ ตัวแบบสหกรณ์ที่มีหุ้นนักลงทุน (Investor-shared Cooperatives) สหกรณ์จัดแบ่งหุ้นออกไปตามความแตกต่างของแต่ละกลุ่มผู้เป็นเจ้าของ เช่น หุ้นบุริมสิทธิที่ผู้ถือหุ้นไม่มีสิทธิลงคะแนนเสียงและได้รับผลตอบแทนจำกัด หุ้นสามัญที่สามารถซื้อขายเปลี่ยนมือได้โดยไม่มีสิทธิลงคะแนนเสียง

ตัวอย่างเช่น สหกรณ์ที่มีหุ้นสามัญที่จำกัดสิทธิในการออกเสียง ในกรณีของซัสแคทเชวันวีทพูล (Saskatchewan Wheat Pool) และ เวสเทอรินโคออปเออเรทิฟเฟอริติไลเซอร์ (Western Cooperative Fertilizer) ซึ่งปัจจุบันเปลี่ยนเป็นไวเทอรา (Viterra-viterra.ca) ส่วนสหกรณ์ที่มีหุ้นบุริมสิทธิ ได้แก่ ธนาคารสหกรณ์โคแบงก์ (CoBank, cobank.com) (CoBank, cobank.com) เป็นต้น

๕.๒.๓ ตัวแบบสหกรณ์ที่เป็นกิจการมุ่งประโยชน์แก่นักลงทุน (Investor-oriented Firms) สหกรณ์ที่ปรับเปลี่ยนตัวเองไปเป็นบริษัท เช่น คาลาโวโกรเวอร์ (CALAVO Growers, calavo.com) บริษัทผู้แปรรูปถั่วเหลืองเซาท์ดาโกต้า (South Dakota Soybean Processors, sdsbp.com) ดังนั้น จากเดิมที่สหกรณ์มุ่งเน้นผู้ใช้ประโยชน์สหกรณ์ (User-orient) แต่ในตอนนี้เบนกลับเป็นตรงข้าม คือ มุ่งเน้นนักลงทุน (Investor-oriented)

จากตัวแบบข้างต้นจะเห็นได้ว่าขณะที่ตัวแบบดั้งเดิมมุ่งที่จะ “ปกป้อง” จากผลกระทบทางเศรษฐกิจเชิงลบของอำนาจตลาด เพื่อให้สามารถลดต้นทุนการผลิต ลดความเสี่ยง เป็นต้น แต่ตัวแบบอื่น เป็นตัวแบบที่มาจากความต้องการ “เพิ่ม” มูลค่าสินทรัพย์ เป็นเหตุผลเชิง “รุก” เพื่อขยายขอบข่ายโดยเฉพาะในเชิงธุรกิจของสหกรณ์ การปรับเปลี่ยนสหกรณ์ในกระแสนี้มีมากในสหรัฐอเมริกา นับตั้งแต่ทศวรรษ ๑๙๙๐ เป็นต้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแวดวงเกษตร ทั้งนี้เพื่อทดแทนการถดถอยลงเป็นลำดับของอัตรากำไรหน้าฟาร์ม และยิ่งเมื่อผสมด้วยแรงกดดันทางการเงินกระหน่ำลงในระดับปัจเจกซึ่งหยั่งลึกถึงเกษตรกรรายคนด้วยแล้ว การปรับเปลี่ยนที่จะหันมารุกสู้ด้วยวิธีที่ต่างจากเดิม คือ ตามตัวแบบที่ปรากฏข้างต้นนอกเหนือจากแบบดั้งเดิมจึงกลายเป็น “เรื่องปรกติธรรมดา” (Cook & Chaddad, 2004 : p.1251)

อย่างไรก็ตาม ด้วยกระแสที่มีสหกรณ์ตามตัวแบบเหล่านี้เพิ่มขึ้นๆ ภายใต้บริบทของประเทศมหาอำนาจทางทุนนิยมแม้ประเมินว่าเป็นเรื่องปรกติและมีพักต้องสงสัย แต่กระนั้นก็ยังเป็นข้อถกเถียงกันอยู่มากกว่ารูปแบบจากการปรับเปลี่ยนเหล่านี้จะยังคงให้สมาชิกครองความสำคัญอยู่ได้อีกหรือไม่ และที่สำคัญก็คือจากการปรับตัวที่ค่อยถอยห่างจากสหกรณ์แบบดั้งเดิมออกมาเรื่อยๆ ตามลำดับ ซึ่งดังกล่าวยังต้องการการวิพากษ์ที่ลงถึงรายละเอียดทั้งแนวปฏิบัติและวิธีคิดต่อไปโดยอ้างอิงหรือเทียบเคียงกับอัตลักษณ์การสหกรณ์ให้เป็นที่ชัดเจนว่าในที่สุดแล้วจะยังคงหลงเหลือความเป็นสหกรณ์อยู่หรือไม่ ตลอดจนสุดท้ายแล้วยังจะเป็นสหกรณ์อยู่หรือไม่

๖. การจัดประเภทสหกรณ์โดยอาศัยคุณลักษณะอื่น ๆ (Other Characteristics) ซึ่งมีการกำหนดเกณฑ์เฉพาะในแบบต่างๆ เช่น

๖.๑ การจัดประเภทสหกรณ์ตามสถานภาพทางกฎหมาย (Legal Status) จัดแบ่งเป็นสหกรณ์ประเภทต่างๆ ดังนี้

๖.๑.๑ สหกรณ์ที่ไม่จดทะเบียน (Unregistered Cooperatives) ได้แก่ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์

๖.๑.๒ สหกรณ์ที่จดทะเบียน (Registered Cooperatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย

๖.๒ การจัดประเภทสหกรณ์ตามโครงสร้างของทุน (Capital Structure) จัดแบ่งเป็นสหกรณ์ประเภทต่างๆ ดังนี้

๖.๒.๑ สหกรณ์ที่มีหุ้น (Stock Cooperatives)

๖.๒.๒ สหกรณ์ที่ไม่มีหุ้น (Nonstock / Membership Type Cooperatives)

๖.๓ การจัดประเภทสหกรณ์ตามลักษณะสถาบัน (Capital Structure) จัดแบ่งเป็นสหกรณ์ประเภทต่างๆ ดังนี้

๖.๓.๑ สหกรณ์การค้าและบริการ (Trade and Service Cooperatives) ได้แก่ สหกรณ์ที่ดำเนินการเพื่อประโยชน์ทางการค้า และสหกรณ์ที่จัดบริการแก่ธุรกิจสหกรณ์ต่างๆ

๖.๓.๒ สถาบันกึ่งสหกรณ์ (Quasi-Cooperatives) ) ได้แก่ ธุรกิจที่มีลักษณะเป็นสหกรณ์แต่เพียงบางส่วน หรือไม่เป็นสหกรณ์โดยสมบูรณ์ อันเนื่องมาจากข้อจำกัดทางสถาบัน เช่น การที่สมาชิกมีผลประโยชน์อื่นเป็นพิเศษ การขาดกฎหมายรองรับ

๖.๔ การจัดประเภทสหกรณ์ตามขนาด (Size) จัดแบ่งเป็นสหกรณ์ประเภทต่างๆ เป็นสหกรณ์ขนาดใหญ่ (Large Cooperatives) ขนาดกลาง (Medium Cooperatives) และขนาดเล็ก (Small Cooperatives) ซึ่งในบางแห่งอาจขอย่อยยให้ละเอียดกว่านี้ ทั้งนี้โดยเทียบเคียงกับปริมาณที่กำหนด ในฐานะเป็นการให้ความสำคัญต่อปริมาณใดปริมาณหนึ่ง ต่อไปนี้

๖.๔.๑ การแบ่งตามปริมาณธุรกิจ

๖.๔.๒ การแบ่งตามปริมาณสมาชิก

๖.๔.๓ การแบ่งตามปริมาณทุน

สำหรับแนวปฏิบัติในการจัดประเภทสหกรณ์นั้น ผู้จัดประเภทย่อมให้เหตุผลไว้ต่างๆ สำหรับเกณฑ์การจัดประเภทนั้นๆ เช่น ถ้าต้องการพิจารณากิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สหกรณ์ทำ ก็ควรจัดตามหน้าที่ทางเศรษฐกิจ หรือ จัดตามภาคเศรษฐกิจ ถ้าต้องการควบคุมและกำหนดทิศทางแก่สหกรณ์เป็นระยะๆ ตามความมากน้อยของความร่วมมือที่เกิดขึ้น ก็อาจใช้ขนาดการผลรวมเป็นเกณฑ์ หรือหากต้องการพิจารณาว่าสหกรณ์ประกอบธุรกิจอะไร ก็ดูกัน มากน้อยเพียงใด หรือสหกรณ์มีความชำนาญเฉพาะด้านในด้านใด ก็อาจอาศัยจำนวนหน้าที่เป็นเกณฑ์ (Van Dooren, 1982 : p.70-72) หรือหากต้องการคำนึงถึงความสะดวกต่อการเดินทางติดต่อและมีระยะทางเป็นเงื่อนไขก็อาจใช้อาณาเขตเป็นเกณฑ์ เป็นต้น

### คำสำคัญ

สหกรณ์การ	สหกรณ์การผลิต
สหกรณ์การแปรรูป	สหกรณ์บริการ
สหกรณ์การตลาด	สหกรณ์การขาย
สหกรณ์เอกประสงค์	สหกรณ์อเนกประสงค์
สหกรณ์สายพันธุ์ใหม่	ตัวแบบสหกรณ์

### เอกสารอ้างอิง

Cook, Michael L. & Chaddad, Fabio R. 2004. "Redesigning Cooperative Boundaries : The Emergence of New Models". American Journal of Agricultural Economics 86, No. 5, (p.1249-1253)

Schaars, Marvin A. 1971. Cooperatives : Principles and Practices. Wisconsin